

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

άρκεια. Θὰ βλαστήσουν ἢ θὰ γεννηθοῦν, θὰ ώριμάσουν ἢ θὰ μεγαλώσουν, θὰ μαραθοῦν ἢ θὰ πεθάνουν. Ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ οἱ μεγάλες μορφολογικὲς ἐνότητες: τὰ εἴδη. Τὰ εἴδη, σ' ὅποιαδήποτε κατηγορίᾳ κι ἀν ἀνήκουν, διαρκοῦν χάρη σ' ἕνα πρωταρχικὸ βιολογικὸ φαινόμενο: τὴν ἀναπαραγωγή. Ἡ ἀναπαραγωγὴ ἔχει μιὰ σημασία ζωτικὴ γιὰ τὸ φυτὸ καὶ τὸ ζῶο. Στὸ πρῶτο — ὑπαρξη δεμένη μὲ τὴ γῆ, ἀκινητοποιημένη, — ἐκπληρώνεται μὲ τὴν ἀποκοπὴ κομματιῶν ἀπὸ τὸ μητρικὸ σῶμα — ἀγενῆς γονιμοποίηση, — ἢ μὲ τὸ σμέξιμο ἐνὸς ἀρσενικοῦ καὶ ἐνὸς θηλυκοῦ κυττάρου — ἐγγενῆς γονιμοποίηση. Στὸ δεύτερο — ὑπαρξη κινητική, ἐλεύθερη νὰ κυκλοφορήσει στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, — πραγματοποιεῖται — ἀν ἔξαιρέσουμε τὰ ἀδιαφοροποίητα φυλετικὰ πρωτόζωα ἢ ἀπὸ τὰ μετάζωα, τὰ παρθενογενετικά, — μὲ τὴ σύζευξη δύο ἀναπαραγωγῶν στοιχείων: τῶν γαμετῶν. Ὁ ἔνας γαμέτης εἶναι τὸ ὡάριο καὶ παράγεται ἀπὸ τὸ θηλυκὸ ζῶο· ὁ ἄλλος γαμέτης εἶναι τὸ σπερματοζωάριο καὶ παράγεται ἀπὸ τὸ ἀρσενικὸ ζῶο. Θηλυκὸ ζῶο καὶ ἀρσενικό. Αὐτοὶ εἶναι κατὰ κανόνα οἱ δύο τύποι τοῦ ζωικοῦ ὄντος, — τύποι βασικοί, ἀντίθετοι, μὲ εἰδικὰ γεννητικὰ ὅργανα καὶ εἰδικοὺς γεννητικοὺς χαρακτῆρες. Προέρχονται — καὶ οἱ δύο — ἀπὸ τὸ βαθὺ σχῆμα ποὺ ἔγινε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ εἴδους, ὅταν, μὲ τὴν πιθανὴ ὄντογενετικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἀνώτερων ζώων, ἀρχισε νὰ ἐπικρατεῖ ἢ ἐτερογαμία καὶ ἢ φυλογένεση. Μιὰ ἀκαταμάχητη γεννητικὴ ὅρμη — ἢ libido — μαγνητίζει τὸ ἀρσενικὸ ζῶο καὶ τὸ θηλυκό. Ἡ ἐκρηκτικὴ ἀφὴ τῶν γεννητικῶν ὅργάνων τους ὅδηγει τὸ σπερματοζωάριο στὸ ὡάριο καὶ ἢ σύζευξή τους μᾶς δίνει τὸ γονιμοποιημένο αὐγό, τὸ ζυγώτη, ποὺ εἶναι ὁ πρωταρχικὸς πυρήνας τοῦ νέου ζώου.

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

"Ετσι διαρκεῖ τὸ εἶδος καὶ μεταβιβάζεται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὴν ζωήν. "Αν θελήσουμε νὰ δρίσουμε ἐντελῶς σχηματικὰ τὴν ζωήν, μποροῦμε νὰ πούμε ὅτι εἶναι ἕνας « ἄγνωστος Χ », κλειστὸς ἀπὸ όλες τὶς μεριὲς στὴν ἀφηρημένη σκέψη. Ἡ « ἀτομικὴ » ἀφετηθία τῆς εἶναι σὲ μιὰν ἀνεξέλεγκτη στιγμή, ποὺ ὀνομάζουμε γέννηση· τὸ τέρμα της, σὲ μιὰν ἄλλη ἀνεξέλεγκτη στιγμή, ποὺ ὀνομάζουμε θάνατο. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς στιγμὲς δὲ φαίνεται νὰ ἔχουν ἕνα βαθύτερο μεταφυσικὸ νόημα. Ἡ γέννηση ὅμως — στὸ ἀνθρώπινο προπαντὸς εἶδος — ἔχει ἕνα βαρυσήμαντο ἀποτέλεσμα: τὴν ἀτομικὴν ὑπαρξην. Ἀπὸ μιὰ γενικὴ ἀποψη κοιταγμένη, τὴν ἀτομικὴν ὑπαρξην εἶναι μιὰ παρουσία σὲ μιὰ καθωρισμένη θέση — τὸ σῶμα, — ποὺ μὲ κανένα τρόπο δὲ μπορεῖ νὰ τὴν ἐγκαταλείψει. Κάθε ζωικὸ σῶμα ἔχει μιὰ πρωτογενῆ βιολογικὴ κατασκευὴ ποὺ κλιμακώνει καὶ διαρθρώνει τὴν πρώτη ὕλη του, καὶ μερικὰ δευτερογενῆ μορφολογικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ συμφωνοῦν μὲ τὸ εἶδος στὸ ὅποιο ἀνήκει. Στὸ ἀνθρώπινο εἶδος, τὸ σῶμα εἶναι ἕνα ἀρμονικὸ σύνολο συνεργαζόμενων ὁργάνων, ποὺ ἡ διάταξή τους συμφωνεῖ μὲ τὴν ὅρθια στάση του καὶ μὲ τὸν εἰδικὸ ρόλο τῶν χεριῶν. Ἐχει μιὰ προκαθωρισμένη διάρκεια ποὺ μπορεῖ νὰ μοιραστεῖ σὲ πέντε κύκλους. Οἱ Ρωμαῖοι τοὺς ὠνόμαζαν: *pueritia, adolescentia, juventus, virilitas, senectus*. Ἀπὸ τοὺς πέντε αὐτοὺς κύκλους, ὁ δεύτερος — *adolescentia* — καὶ ὁ πέμπτος — *senectus* — ἔχουν μιὰ σημασία ἀποκαλυπτικὴ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο ἄτομο. Ἡ *senectus* ἀποξηραίνει τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, χαλαρώνει τοὺς δεσμούς του μὲ τὴν καθωρισμένη θέση του — τὸ « ἐδῶ », — καὶ τὸ προετοιτάζει γιὰ τὴ μεταπήδησή του « ἔκει », ὃπου πρόκειται νὰ σβύσουν οἱ ἀτομικές του γραμμὲς καὶ νὰ γί-

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

νει ἔνα μὲ τὸ περιβάλλον του. Ἡ adolescentia, ἀπεναντίας, ἐπιστρατεύει τὶς ζωτικὲς δυνάμεις τοῦ σώματος καὶ τὸ προετοιμάζει γιὰ τὸ μυστήριο τῆς ἀναπαραγωγῆς. Εἶναι μιὰ ἀληθινὴ ἐπανάσταση ποὺ χαράζει βαθιὰ — καὶ ἀσυμφιλίωτα πιὰ — τὰ γνωρίσματα τοῦ φύλου. Φύλο, μὲ τὸ καθαυτὸ νόημα τοῦ ὄρου, δὲν ἔχει τὸ ζῶο. Γιατὶ τὸ ζῶο, ἀρσενικὸ ἢ θηλυκό, δὲν εἶναι παρὰ ἔνα ἀπρόσωπο σημεῖο μέσα στὴν τυπικὴ ἰστορία τοῦ εἴδους του. Ὁ ἀνθρωπος ὅμως ἔχει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ζωολογικὴν του ἰστορία, καὶ μιὰ ἰστορία ψυχολογική. Εἶναι ἔνα ζῶο, ἀλλὰ καὶ ἔνα ἀτομικὸ ἔγώ. Ἐνα ἔγώ, ποὺ τείνει νὰ τὸν ἀποχωρίσει ἀπὸ τὴν ἰστορία τοῦ εἴδους του καὶ νὰ τὸν τοποθετήσει, ἀνεπανάληπτο καὶ ἀναντικατάστατο, στὸ κέντρο τοῦ κόσμου. Ἐνα ἔγώ, ποὺ ἔξατομικεύει τὰ ζωικά του χαρακτηριστικὰ καὶ δίνει ἔνα νόημα, ἀνεπανάληπτο καὶ ἀναντικατάστατο, στὴν ἀπρόσωπη γεννητικὴ λειτουργία του, δπως παραστατικὰ τὴ συνοψίζουν τὸ διονυσιακὸ σύμβολο τοῦ φαλλοῦ ἢ τὸ ἴνδικὸ λίνγκαμ. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, δ βαθὺς δυϊσμὸς τῶν φύλων δὲν ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνθρωπο. Ἐνα ζῶο εἶναι ἀρσενικὸ ἢ θηλυκό, κι αὐτὸ ἀρκεῖ γιὰ νὰ δρίσουμε τὶς φυσιολογικὲς λειτουργίες του, τὶς μόνες ποὺ λογαριάζονται στὴν ἰστορία τοῦ εἴδους του. Ὁ ἀνθρωπος ὅμως παρουσιάζει δύο διαφορετικοὺς φυλετικοὺς τύπους: τὸν ἀντρα καὶ τὴ γυναικα. Καθένας ἀπὸ τοὺς τύπους αὐτοὺς ἔχει δική του ἰστορία, συνέχεια, μνήμη· ἔχει δικά του ψυχολογικὰ καὶ φυσιολογικὰ γνωρίσματα καὶ προπαντός, δίνει ἔνα δικό του ψυχολογικὸ χρῶμα στὶς «ἐκλεκτικὲς συγγένειες», ποὺ τοὺς ἐνώνουν ἢ τοὺς χωρίζουν. Εἴπαν τὸν ἀντρα τύπο ἔγωκεντρικὸ καὶ τὴν γυναικα τύπο ἔτεροκεντρικό. Ἡ διάκριση αὐτὴ εἶναι στὴ βάση της σωστῆ.

Γιατί δημιουργεῖ, πλάι στή σωματική, μιὰ πόλωση ψυχική. Καὶ ἡ πόλωση αὐτὴ ὑπάρχει. Ὁ ἄντρας, πράγματι, ἔχει εὑαισθησία φυσιολογική. Ἡ περισυλλογή του, λοιπόν, εἶναι πιὸ συχνὴ καὶ προπαντός, βαθύτερη καὶ ἀποτελεσματικότερη. Ἡ γυναίκα, ἀπεναντίας, περισυλλέγεται πιὸ σπάνια. Γιατί ἡ διαισθηση τῆς μελλοντικῆς της μητρότητας — θαμπή ἔστω, δπως εἶναι στή Μαργαρίτα τοῦ «Φάουστ», — καὶ ἡ ἴδια ἡ μητρότητα — ἀπὸ τὴν τρομαγμένη φωνὴ τῆς θνητῆς μητέρας τοῦ Δημοφῶντος ὡς τὸν βουβὸν πόνο τῆς θεᾶς Δήμητρος γιὰ τὴ χαμένη κόρη της, τὴν Περσεφόνη, — τὴν κρατοῦν σὲ μιὰ κατάσταση ἐκστατικὴ σχεδὸν ἀκαταμάχητη. Καὶ εἶναι τόσο ἀποτελεσματικὴ ἡ ἐκσταση τῆς μητέρας ποὺ προαισθάνεται, κυνοφορεῖ ἡ ἀντικρύζει τὸ παιδί της — τὸ μέλλον, — ὥστε ἡ εὑαισθησία της ἀτονεῖ καὶ σιγὰ - σιγὰ τῆς σβύνει τὴ μνήμη τοῦ ἐγώ, τὰ πιὸ χτυπητὰ προσωπικά της γνωρίσματα. Ὑψώνεται βέβαια καὶ ἔξευγενίζεται. Γίνεται σύμβολο τοῦ μητρικοῦ πόνου — ποὺ ἔχουμε μιὰ ὑποβλητικὴ εἰκαστική του ἔκφραση στὴν καθιστὴ Δήμητρα τῆς Κνίδου — ἡ τῆς πιὸ παρθενικῆς, τῆς πιὸ ἀγνῆς καὶ θείας μητρότητας, δπως τὴν ἔχει ἀποδώσει ὁ Ραφαὴλ στὴν «Παναγία τοῦ Ἅγιου Σίετου». Ὁστόσο, κατὰ βάθος, δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ὅργανο τοῦ εἴδους. Καὶ πολὺ λίγο διαφέρει ἀπὸ τὸ φυτὸ ποὺ μεριμνᾷ γιὰ τὸ σπόρο του ἡ ἀπὸ τὸ ζῶο ποὺ σκύβει τρυφερὰ ἐπάνω στὸ νεογέννητο βλαστό του.

Alter: Λοιπόν, ἀγαπητέ μου, ἡ μαγεία τοῦ μύθου δὲν εἶναι ἀποτελεσματική. Ὁταν ἀποστρέφουμε τὸ πρό-

σωπο τῆς ψυχῆς μας ἀπὸ τὸ περιβάλλον μας, ὃ μύθος τοῦ 'Ανοιχτοῦ ἦ, ἀν θέλεις, τοῦ 'Υπερβατικοῦ, χάνει τὴ δύναμή του. Καὶ τότε δοκιμάζουμε τὸ φίγος τῆς μοίρας, τοῦ ἀνέκκλητου, τοῦ « ποτὲ πιά ». Ἡ ἀλήθεια γίνεται διάφανη σὰν τὸ κρύσταλλο. Αἰσθανόμαστε τὴ μοναξιά μας μέσα στὸν κόσμο, τὴν ἔγκατάλειψή μας πάνω στὴν ἀβέβαιη θέση, ποὺ νομίζουμε πώς μᾶς ἀνήκει. Αἰσθανόμαστε πώς δὲν εἴμαστε προορισμένοι γιὰ τὴν ἀθανασία, ἀλλὰ γιὰ τὸ θάνατο. — *Ego*: "Ἄραγε, ὡς θαυμάσιε, τὸ φοβερὸ αὐτὸ αἴσθημα γεννεῖται σ' ὅλους; Τὸ εἶχαν οἱ μεγάλοι, οἱ Πλάτωνες, ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ κατάφεραν ν' ἀπολυτρωθοῦν ἀπὸ τοὺς ἵσκιους τοῦ ἄντρου καὶ νὰ κοιτάξουν ἐκεῖ ὅπου λάμπει ὁ ἥλιος τῶν 'Ιδεῶν; — *Alter*: Καὶ βέβαια τὸ εἶχαν. Γιατὶ ἀκόμα καὶ στὴν ἀκμὴ τῶν πολιτισμῶν, ὅταν ὅλες τὶς ἀνθρώπινες καρδιὲς τὶς μαγεύει ὁ ἔξαισιος ἥχος τῆς πιὸ μελωδικῆς στιγμῆς τοῦ μύθου, ἀπὸ τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὅρίζοντος κάθε μεγάλης ψυχῆς, ὅπως ἀπὸ τὶς τέσσερες δραχῆστρες στὸ « *Requiem* » τοῦ Berlioz, σαλπίζεται ἔαφνικὰ τὸ μήνυμα τῆς ἔσχατης Κρίσης. Καὶ τότε, καὶ οἱ Πλάτωνες νοιώθουν τὸ φῶς τῶν 'Ιδεῶν νὰ θαμπώνει, καὶ δοκιμάζονται ἀπὸ τὸ φίγος τῆς ἀλήθειας: « οὔτω γὰρ 'Ανάγκη φύσει κατείληφεν, ἢ φαμὲν οὐδένα θεῶν οὔτε μάχεται τὰ νῦν οὔτε μαχεῖσθαι ποτέ ». Ἡ 'Ανάγκη, ἀγαπητέ μου, ἢ δεινὴ 'Ανάγκη θραύει τὸ νῆμα τῶν 'Ιδεῶν καὶ μᾶς συνθλίβει τὴν καρτερία ἢ τὸ θάρρος. Κοίταξε τοὺς πιὸ μεγάλους λαούς. "Ολοι ἀφιέρωσαν στὴν 'Ανάγκη ναοὺς καὶ βωμούς. "Ολοι προσπάθησαν νὰ τὴν ἔξορκίσουν μὲ τὸ λόγο καὶ μὲ τὰ σύμβολα. Μὰ αὐτὴ ὑψώνεται, ἀνέπαφη πάντοτε, καὶ φίγησε βαρὺ τὸν ἵσκιο της στὶς ψυχές μας. Δὲν εἶναι μονάχα τὸ δριο, « τὸ μὴ ἐνδεχόμενον

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ἄλλως ἔχειν», δπως θὰ ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης. Εἶναι κι δλες ἐκεῖνες οἱ σκοτεινὲς δυνάμεις ποὺ γεννοῦν οἱ θάνατοι καὶ ποὺ μετεωρίζονται στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς γῆς. — *Ego*: Κι δμως ἡ πίστη... — *Alter*: ‘Η πίστη; Ναί, πολὺ σωστά. Δὲν πρέπει νὰ παραγγωρίζουμε τὴν πίστη. Οἱ “Ελληνες, στὰ μεγάλα κλασικὰ χρόνια, πίστευαν, πὼς πλαΐ καὶ πέρα ἀπὸ αὐτὴ «τὴν ἀκαταμάχητη ἀνάγκη, ποὺ καμμιὰ δύναμη δὲ μπορεῖ νὰ τὴ συντρίψει», γιὰ νὰ θυμηθῶ τὸ Σενέκα, ὑπάρχει τὸ «ἔφ’ ἡμῖν», ποὺ μᾶς ἀνοίγει καινοὺς δρόμους στοὺς παλαιοὺς δρίζοντες. Καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀργότερα χρησιμοποίησαν γόνιμα τὸ «ἔφ’ ἡμῖν». Σ’ αὐτὸ θεμέλιωσαν τὸ δόγμα τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἡ πρόνοιά του ἀπλώνεται παντοῦ καὶ διασφαλίζει τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία. ‘Ο Αὐγουστῖνος μάλιστα, στὸ *De Civitas Dei*, προσπάθησε νὰ σβύσει ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη μνήμη ἀκόμα καὶ τὴ λέξη «μοίρα», λέξη ποὺ τὴν ἔκαναν ἔτσι πολυσήμαντη ἔτσι τρομερή, ἔτσι καταπειστική, δάκρυα, καὶ πόνοι, καὶ πίκρες, καὶ ἀγωνίες πολλῶν χιλιετηρίδων ἀνθρώπινης ζωῆς. ‘Η προσπάθειά του δμως δὲν εἴταν ἀποτελεσματική. Γιατὶ μπορεῖ νὰ μὴν ὑπάρχει χῶρος γιὰ ν’ ἀναπτυχθεῖ ἡ ἴδεα τῆς Μοίρας, ὅταν, μὲ τὰ μάτια τοῦ πιστοῦ, βλέπουμε τὸν ἀνθρωπὸ «κτίσμα», πλασμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ μεγαλοδύναμο Θεό, δπως στὴν δροφὴ τῆς Καπέλλα Σιξτίνα ἡ στὸ δρατόριο τοῦ Haydn. ’Αλλὰ ἔρχονται οἱ ὕρες τῆς περισυλλογῆς. Οἱ ὕρες ποὺ πληγώνουν, ἀνεπανόρθωτα κάποτε, τὴν πίστη. Καὶ τότε, χαῖρε “Αγιε Αὐγουστῖνε, χαίρετε Πλάτωνες... ‘Ο ἀνθρωπὸς ἐμφανίζεται δπως εἶναι. ”Οχι πιὰ «κτίσμα», ἀλλὰ «κτίστης». Κτίστης τοῦ ἑαυτοῦ του μέσα στὰ ἀξεπέραστα δρια τῆς Μοίρας του. ‘Υπάρχουν στὴν ἀρχαία ποίηση, — καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι, φίλε μου, τὸ

συμπέρασμά μου, — δύο δραματικές εἰκόνες, ποὺ θὰ ἔπρεπε συχνὰ νὰ τὶς βάζουμε τὴ μία δίπλα στὴν ἄλλη. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ πατέρα καὶ τοῦ φονιὰ τοῦ "Εκτορα, ποὺ κλαῖνε μαζὶ τὸ τραγικὸ περωμένο τῶν θνητῶν. "Ακουσε τοὺς στίχους τῆς Ἰλιάδας:

ἄλλ' αἰδεῖο θεούς, Ἀχιλεῦ, αὐτὸν τ' ἐλέησον,
μνησάμενος σοῦ πατρός
τὸ δε μνησάμενω, δ μὲν "Εκτορος ἀνδροφόνοιο
κλαῖ" ἀδινὰ προπάροιμε ποδῶν Ἀχιλῆος ἐλυσθείς,
αὐτῷ Ἀχιλλεὺς κλαῖεν ἐδὼν πατέρο, ἄλλοτε δ' αὖτε
Πάτροκλον τῶν δὲ στοναχὴ κατὰ δώματ' ὀρώρει.

Πάρε τώρα τὴν ἄλλη εἰκόνα. Τὴν εἰκόνα τῆς Ἀντιγόνης. Ποὺ ἀντιπροβάλλει ὑπερήφανα στὴν «ἀνθρώπινη» τάξη τοῦ Κρέοντα αὐτὰ τὰ «ἄγραπτα κάσφαλη θεῶν νόμιμα» ποὺ κανεὶς δὲ μπορεῖ νὰ παραβεῖ,

οὐ γάρ τι νῦν γε κάχθεις, ἄλλ' ἀεί ποτε
ζῆ ταῦτα, κούδεις οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη.

Οἱ δυὸ τοῦτες εἰκόνες μᾶς δίνουν καὶ τὰ δύο σκέλη ὅπου ἀναγκάζεται νὰ στηρίζεται ἡ ἀνθρώπινη ψυχή, γιὰ νὰ βαδίσει τὸ μεγάλο δρόμο τῆς ἴστορίας της. Στὴν πρώτη, ἡ ἐλπίδα ἀπαλαίνει τὸν πόνο, γλυκαίνει τὴν ἀπελπισία, φωτίζει μ' ἀστραπὲς τὸ ζοφερὸ δρίζοντα. Στὴ δεύτερη, ἡ βαθιὰ πίστη δεσμεύει τοὺς δισταγμούς, κατοχυρώνει τὸ δραμα, στερεοποιεῖ, ἀς πῶ ἔτσι, τὰ «συνθηματικὰ σημεῖα» τῆς "Υπερβατικότητας. Συμφωνεῖς; — Ego: "Οχι ἐντελῶς ...

ὑπερβατικοῦ. Καὶ δὲ μπορῶ νὰ πεστιμένω. Γιατὶ ὁ χρόνος ποὺ ἔχω στὴ διάθεσή μου εἶναι μικρός. Πρέπει νὰ ξεκινήσω τώρα, ἀμέσως, αὐτὴ τὴν στιγμή. Νὰ κάνω τὸ μεγάλο ταξίδι μου στὸ ἄγνωστο. Μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ φθάσω, πρὸν μὲ προλάβειν ὃ θάνατος, ποὺ τὸν αἰσθάνομαι κιόλας νὰ μὲ ἀπειλεῖ ἀπὸ τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὅρίζοντος τῆς ζωῆς μου.

260

‘Ο ἀνθρωπος ὑπακούει σὲ μιὰν ἀκαταμάχητη ὅρμη : τὴν ὅρμη νὰ διαρκέσει, νὰ παρατείνει τὴν ἀτομική του ὑπαρξη, ποὺ ἡ καθημερινή του πεῖρα τὸν βεβαιώνει πὼς εἶναι φθαρτή, μεταβλητὴ καὶ ἐφήμερη. Μὰ τὴν ὅρμη αὐτὴ — θετικὴ γιὰ τὴν ἀτομική του πραγματικότητα, — τὴν ἀντιστρατεύεται μιὰ δύναμη ἀρνητική. Ἡ ἀρχή της εἶναι μεταφυσική : ἔχει τὶς οἵζες της στὸ μυστήριο τοῦ ἥλιακοῦ συστήματος καὶ στὸ παράδοξο τῆς ἐπίγειας ζωῆς. Ἀληθινά, ὑπάρχει μιὰ κρυφὴ ζωτικὴ δύναμη ποὺ θάλεγε κανεὶς πὼς ἔχει δεσμευτεῖ στὸν ἀνθρώπινο δργανισμὸ καὶ πὼς ἔχει τὴν τάση νὰ σπάσει τὰ δργανικὰ φράγματα νὰ λύσει τὴν ἐνότητα τοῦ σώματος καὶ νὰ ὅρμησει ἐλεύθερα στὸ διάστημα. “Οσο ὁ δργανισμὸς εἶναι νέος ἀκόμα, ἡ κρυφὴ αὐτὴ δύναμη μᾶς κάνει νὰ νοιώθουμε τὸν ἔαυτό μας θαλεό, ρωμαλέο καὶ πολύχυμο. “Οταν ὅμως ἡ ἀντίσταση τοῦ σώματος χαλαρώνει, ἡ δύναμη αὐτὴ σὰν νὰ ξεφεύγει, σὰν νὰ ἐγκαταλείπει τὸν δργανισμό, ποὺ τίποτα πιὰ δὲ μπορεῖ νὰ συγκρατήσει τὴν ἀποσύνθεσή του. Ἡ πιθανὴ τούτη ἀπόδεσμευση τῆς ἐγκάθιδης ζωτικῆς δύναμης εἶναι ὁ θάνατος. Ἀπὸ ὅ,τι μᾶς ἀφίνει νὰ συμπεράνουμε ἡ ἴστορία

τῆς ἐπίγειας ζωῆς, καμμιὰ ἐπέμβαση — ἀνθρώπινη ἢ θεία — δὲ μπορεῖ ν' ἀναστείλει ἢ νὰ ματαιώσει τὴ στιγμὴ αὐτή, ποὺ ἔρχεται ἀπόσκλητη, ἀναπόδραστη, μοιραία, καὶ ποὺ ἀπειλεῖ κάθε ἀνθρώπινο ὄργανισμό, ὅπως καὶ κάθε ἄλλη βιολογικὴ μονάδα. Ο θάνατος εἶναι λοιπὸν τὸ πεπρωμένο τοῦ ἀνθρώπου. Ἔνα τέλος ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ ματαιωθεῖ. Ἔνα τελευταῖο δόγμα, ἀμετακίνητο, ὅπου δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ φτάσει κάποτε ὁ ἀτομικὸς ἀνθρωπός, μὲ τὴν ἀνεξέλεγκτη καὶ ἀσυζήτητη ἀναγκαιότητα τοῦ μοιραίου:

*Omnes eodem cogimur; omnium
Versatur urna serius ocius
Sors exitura, et nos in aeternum
Exitium impositura cymbae.*

Αὐτὸ δὲ σημαίνει βέβαια πὼς ὁ θάνατός μας εἶναι ἔνα γεγονὸς κατὰ βάθος φοβερό. Ἀν δὲν τὸν ξέραμε, ἀν εἴμαστε βυθισμένοι στὴν εὐεργετικὴ ἄγνοια τῶν ἄλλων ζωικῶν ὄργανισμῶν, ἀν ἔφθανε ἀξαφνα σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ δὲν τὴν εἶχαμε ποτὲ συλλογιστεῖ, τότε κανεὶς ἀπὸ μᾶς δὲ θὰ δοκίμαζε τὸν τρόμο τοῦ θανάτου. Μὰ ὁ ἀνθρωπός ξέρει πὼς πρέπει νὰ πεθάνει, πὼς εἶναι μιὰ ὑπαρξη «ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ὑπάρξεις αὐτῆς τῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι μιὰ κούρσα πρὸς τὸ θάνατο». Καὶ τὸ ξέρει μὲ τόση σιγουριά, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχουν περιθώρια γι' ἀμφιβολίες. Κάθε στιγμὴ ποὺ ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτό του, αἰσθάνεται οιγώντας πὼς ὁ θάνατος, «quae quasi saxum Tantalo semper impendet», μπορεῖ νὰ τὸν πλήξει — καὶ νὰ τὸν πλήξει ἀνεπανόρθωτα. Αἰσθάνεται ἀκόμα δτι, ἀν ἔρθει, θὰ ἔρθει ἀπόσκλητος γιὰ νὰ τοῦ ἀνατρέψει σχέδια ποὺ τὰ λίκνισε χρόνια καὶ χρόνια, γιὰ νὰ τοῦ καταστρέψει ἐλπίδες καὶ προσδοκίες ποὺ τὶς ὕφανε μὲ πόνους καὶ μὲ θυσίες. Αἱ-

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

συθάνεται τέλος πώς είναι τὸ μόνο γεγονός. ποὺ δπωσδή-
ποτε θὰ τὸν βρεῖ ἔρημο, ἐγκαταλειμμένο, χωρὶς καμιὰ
πιθανότητα νὰ πάρει ἕνας ἄλλος τὴν θέση του. Ξέρει λοι-
πὸν ὃ ἀνθρωπος τὸν θάνατο, τὸν ἀντικρύζει σὲ κάθε ὥρα
περισυλλογῆς, ἐνῶ πλαῖ του, ὑπάρχουν ἀναρίθμητα ζῶα,
προορισμένα ἀπὸ τὴν ἴδια μοίρα γιὰ τὸν ἴδιο θάνατο, ποὺ
είναι «ἀθῶα» — στὴ χριστιανικὴ ἔννοια, — ζοῦν δηλαδὴ
χωρὶς νὰ ξέρουν τίποτα γιὰ τὴν θνητὴ διάρκεια τῆς ζωῆς,
χωρὶς νὰ διστάζουν ἢ νὰ ψηλαφοῦν, χωρὶς ποτὲ νὰ ἐγκα-
ταλείπουν τὴν παροῦσα στιγμή, ποὺ πρέπει στὴ ζωική τους
συνείδηση νὰ φαίνεται αἰώνια. ‘Οσονδήποτε κι’ ἀν είναι
ἐκτεθειμένα στοὺς ἴδιους κινδύνους, δοσονδήποτε κι ἀν δο-
κιμάζονται ἀπὸ τὴν ἀρεύστεια ἢ ἀπὸ τὰ σωματικὰ τραύ-
ματα, τίποτα οὐσιαστικὰ δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἡρεμία τους.
Γιατὶ ἡ ἀρρώστεια ἢ ἡ ὁδυνηρὴ πεῖρα τῆς κακῆς στιγμῆς
δὲν καταγράφονται στὴν ψυχή τους. ’Ετσι ὃ θάνατος εί-
ναι ἀπὸν ἀπὸ τὴ ζωή τους. Καὶ ἡ ἀπουσία αὐτὴ τοὺς δί-
νει μιὰ γαλήνη, γιὰ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους ζηλευτή. ‘Ωστόσο,
τὰ στερεῖ ἀπὸ μιὰ χάρη, ζηλευτὴ κι αὐτή : τὴ χάρη ποὺ
ἔχει ὃ ἀνθρωπος νὰ διακρίνει ἀπὸ τὸ ἐφήμερο τὸ αἰώνιο,
νὰ συλλαμβάνει τὴν ὑπαρξη ὅχι μόνο *sub specie mortis* ἢ
necessitatis ἀλλὰ καὶ *sub specie aeternitatis* ἢ τουλά-
χιστο, *durationis*. ’Ας μὴ νομίζουμε πώς τὴν ἰσοφαρίζει
ἡ ἡρεμη προσήλωση τοῦ ζώου στὸ παρόν, ἢ ἀφωνη ἐμπι-
στοσύνη του στὸ παρόν, ποὺ πρέπει νὰ φαίνεται στὰ μά-
τια του αἰώνιο. ‘Η μονότονη καὶ μονοσήμαντη ζωή του
είναι, *sub specie hominis*, ἀφόρητη. ‘Η συνείδηση τοῦ
θανάτου μπορεῖ νὰ τραυμάτισε στὴν ἀρχὴ τὴν ἀνθρώπινη
ὑπαρξη. Μὰ δὲν τὴ σκότωσε. Καὶ μὴ μπορώντας νὰ νική-
σει ἀλλιῶς τὸ θάνατο, τὸν ἔκανε γέφυρα, πέρασμα πρὸς

μιὰ ζωὴ ἀθανατη. Ἡ πρώτη της νίκη εἴταν, ὅταν τὸν ὄνομασε, κι ὅταν χρησιμοποίησε τὸ ὄνομά του ἀκριβῶς, γιὰ νὰ τὸν ὑποτάξει καὶ νὰ τὸν ἔχει σχῆμα ὅρατό, κι ὅπου μποροῦσε νὰ ταπεινωθεῖ, καθὼς φαινόταν νὰ χωρεῖ ἀνετα στὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Μὰ ἡ ὁριστικὴ του νίκη εἴταν, ὅταν τὸν ἔκανε πορθμέα ὑπάκουο, γιὰ νὰ μεταφέρει τὴν ὕπαρξη ἀπὸ τὴν παροδικότητα στὴν ἀθανασία. — Πῶς; Στὴν ἀθανασία; "Ἡ μήπως στὴν εὐθανασία; "Ἡ μήπως στὴν πολυθανασία; "Ἡ ; ...

261

"Εχω ἀντίκου μου ἐναν ἀντίπαλο: τὸν «κόσμο». Κι οὗτε στιγμὴ δὲ συλλογίζομαι νὰ τὸν καταλύσω. Γιατὶ ξέρω πῶς δὲ μπορῶ νὰ τὸ κάνω. Τὸν βλέπω ἔκει πάντοτε, βαρύ, ἀράγιστο, ἀκατάληπτο, ἔτοιμο κάθε στιγμὴ νὰ μὲ συντρίψει. Πῶς ν' ἀπαλλαγῶ ἀπ' αὐτόν; Μήπως μὲ τὸ θάνατο; "Οχι, βέβαια. Γιατὶ ὁ θάνατος μᾶς παίρνει ἀπὸ τὴ θέση μας καὶ μᾶς οἶχνει, ἀνυπεράσπιστους πιά, στὸν κόσμο, — στὸν κόσμο, ποὺ μᾶς διαλύει, καὶ μᾶς καταβροχθίζει, καὶ μᾶς ἔξαφανίζει. Κάτι ἄλλο χρειάζεται: ἡ ἔξοδος. Ἡ ἔξοδος, δηλαδὴ τὸ παράφορο πήδημα ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο. "Εξω ἀπὸ τὸν κόσμο, δηλαδὴ ἔκει ποὺ δὲν ὑπάρχουν δρίζοντες. Στ' ἀνοιχτά.

262

"Ακουσα συχνὰ νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν ἀγωνία ποὺ μᾶς συνέχει στὸν κόσμο τοῦτο. "Οχι! Δὲν εἶναι ἀγωνία. Εἶναι